

**ПРОМОВИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО У ПЕРШІ МІСЯЦІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ФОРМИ САРКАСТИЧНОЇ РИТОРИКИ**

Джиджора Є. В., Мельник С. М.

ВСТУП

Багаторічна війна між РФ та Україною, яка триває з 2014 р., але набуває характеру повномасштабної 24 лютого 2022 р., безумовно, є однією з головних подій світової історії на початку ХХІ століття. Як епохальне явище ця війна ще довго залишатиметься на порядку денному міжнародних медіа, у виступах політиків та суспільних діячів, у роботах дослідників та митців, у приватних розмовах звичайних людей, тощо. Уважному осмисленню підлягатимуть і новостворені символи цього протистояння. Зокрема, щоденні публічні промови Президента України Володимира Зеленського, які стали важливим комунікативним складником загальноукраїнського спротиву російській агресії.

З перших днів повномасштабної російсько-української війни Президент України В. Зеленський демонструє лідерські якості у військово-політичному керуванні країною. Як наслідок, він здобув необхідну підтримку всередині своєї держави та став всесвітньовідомою фігурою, його запрошують виступати перед парламентами різних країн, впливові політики та глави глобальних корпорацій проводять з ним наради, консультації, тощо. Західний істеблішмент гідно оцінив його зусилля по збереженню української державності та створенню міжнародної коаліції проти дій Кремля. Відтак лише впродовж 2022 р. В. Зеленський отримав чимало іноземних премій та нагород. Серед них: польська премія «Орел»

імені Яна Карського¹; латвійський орден Віестура²; чеський орден Білого Лева³; литовський орден Вітовта Великого⁴; словацька державна премія Олександра Дубчека⁵; американська нагорода Oxi Courage Award від Фонду бібліотеки Джона Кеннеді⁶; європейська премія імені Карла Великого⁷; британська премія Вінстона Черчилля⁸. І це далеко не остаточний перелік.

Таке консолідоване світове визнання стало можливим, не в останню чергу, завдяки відвертим, часом досить жорстким, категоричним, але при цьому емоційно насиченим та по-риторичному маркірованим відеовиступам В. Зеленського. Однією з характерних ознак його риторики є в'їдливе глузування над адресатом промови, або предметом обговорення. Кар'єра комічного артиста, яка передувала президенству В. Зеленського, вочевидь, посприяла формуванню відповідного смаку на гостре слово,

¹ У Польщі присвоїли Зеленському престижну премію та підтримали героїчну оборону України. OBOZREVATEL. 27 лютого 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/u-polschi-prisvoili-zelenskomu-prestizhnu-premiyu-ta-pidtrimali-geroichnu-oboronu-ukraini/amp.htm>

² Зеленського нагородили найвищою державною відзнакою Латвії. 24 канал. URL: https://web.archive.org/web/20220322163542/https://24tv.ua/zelenського-nagorodili-nayvishhoju-derzhavnoyu-vidznakoyu-latviyi_n1886264/amp

³ «Проявив мужність і хоробрість»: Зеленського відзначено найвищою державною нагородою Чехії — орденом Білого Лева. TSN.ua. URL: <https://web.archive.org/web/20220307215409/https://tsn.ua/svit/zelenського-vidznachenonayvischoyu-derzhavnoyu-nagorodoju-chehiyi-ordenom-bilogo-leva-2002054.html>

⁴ Володимир Зеленський отримав від Гітанаса Науседи найвищу нагороду Литви – орден Вітаутаса Великого. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-otrimav-vid-gitanasa-nausyedi-najvishu-n-76721>

⁵ Словацьчина нагородила Зеленського держпремією Олександра Дубчека та назвала дії Путіна неприйнятними. OBOZREVATEL. 28 березня 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/slovachchina-nagorodila-zelenskogo-derzhpremiyu-oleksandra-dubcheka-ta-nazvala-dii-putina-neprijnyatnimi.htm>

⁶ За сміливість народу України: Зеленський отримав премію Oxi Courage Award. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/30/novyna/suspilstvo/smilyvist-narodu-ukrayiny-zelenskij-otrimav-premiyu-oxi-courage-award>

⁷ Зеленський отримав престижну премію Карла Великого: її вручають за європейське єднання. OBOZREVATEL. 4 червня 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zelenenskij-otrimav-prestizhnu-premiyu-karla-velikogo-ii-vruchayut-za-evropejske-ednannya/amp.htm>

⁸ Президент України отримав Премію Вінстона Черчилля за лідерство. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-otrimav-premiyu-vinstona-cherchillya-za-l-76677>

саркастичні репліки та інші прийоми глумливої комунікації. А зрадницький напад Росії, варварське поводження її війська, особливо, по відношенню до цивільних українців, усвідомлення глобальної континентальної катастрофи, що розгорталася просто на очах, дозволили йому не церемонитися у дотепних висловлюваннях.

Тож аналіз форм саркастичної риторики⁹ у промовах Президента України у перші два місяці повномасштабної російсько-української війни (у період з 24 лютого – по 24 квітня 2022 р.) і є метою цієї статті.

1. Гостре саркастичне глузування й обурення

Вперше тема гумору з'являється у ранковому відеовиступі В. Зеленського 27 лютого. Це було звернення винятково до громадян Білорусі, до того ж російською мовою. У ньому Президент України намагається переконати білорусів не виконувати накази свого або російського командування і не брати участі у війні проти України. При цьому В. Зеленський докоряє білорусам, що саме з їхньої території розпочалося вторгнення в Україну і що з їхньої території вже четвертий день запускають ракети по цивільним об'єктам. Промовець дивується, як таке могло статися? Адже у білорусів та українців є спільна трагічна історія – пережите лихо Другої світової війни. Є впізнаваний символ тої війни – час її початку о четвертій годині ранку. У цьому контексті В. Зеленський каже¹⁰: «Четыре дня назад именно с белорусской территории пошли крылатые ракеты, самолеты, вертолеты, техника. Били по нашим домам, били по нашим жизням. Пошла тяжелая техника. И это страшное дежавю. Вы знаете, Киев атаковали в 4 утра. У кого-то такое чувство юмора, как в 1941-м году. А вы спали, братья-белорусы. А мы проснулись»¹¹.

Тут лунає слово «гумор», проте в тому, що каже Президент, нічого комічного немає. Він виголошує цю частину промови стурбовано, з відчутними паузами, вдвляючись в камеру, неначе зазираючи в очі неприємному співрозмовнику. Фраза «а ви спали,

⁹ Сучасна наука пропонує такому явищу більш широке визначення – сатирико-саркастичний дискурс / комунікація. Див. статті Я. Ковалевської: 9; 10.

¹⁰ Текстову частину промов В. Зеленського наводжу за виданнями О. Красовицького: Місяць війни, Другий місяць війни. А з відеOVERсіями можна ознайомитися на офіційному сайті Президента України (див: Література).

¹¹ Президент України Володимир Зеленський обратился к гражданам Белоруси 27 лютого 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 37.

братья-белорусы» виголошується розчарованою інтонацією, у ній читається невдоволення. Відтак продовження думки – «а мы проснулись» – містить саркастичну тональність. Мовляв, доки ви солодко спали і робили вигляд, що вас ніяким чином не стосується те, що з вашої території розпочинається вторгнення в сусідню державу, нам було не до сну, нам довелося реагувати на цю навалу. Тож В. Зеленський глузує над білорусами, обігруючи подвійний зміст поняття «сон»: ваша сонна байдужість обернулася для нас справжньою загибеллю людей та явними руйнуваннями.

Гостра насмішка, що межує з категоричним звинуваченням адресата, загалом, притаманна В. Зеленському, особливо, у відеовиступах у перші тижні війни. Зокрема, у вечірній промові 4 березня, в якій Президент серед іншого вдається до дуже жорсткої критики НАТО, яка саме того дня проводила екстрений саміт щодо подій в Україні. До теми можливостей НАТО у протистоянні з армією РФ промовець заходить здалеку. Каже, що сьогодні дев'ятий день війни, а у нас прийнято саме на дев'ятий день згадувати про тих, кого з нами вже немає. Після цього В. Зеленський просить пом'янути всіх, хто загинув за ці дні від дій Росії, і робить паузу на пару секунд. А після паузи рішуче заявляє, що є ще дещо, що також треба пом'янути: «Гарантії та обіцянки безпеки. Рішучість альянсів. Цінності, як для декого, здається, померли»¹².

Без зайвих церемоній В. Зеленський оголошує вирок саміту: «Слабкий саміт. Розгублений саміт»¹³. І далі, підвищуючи голос, активно жестикулюючи то лівою, то правою рукою, похмуро й гнівно звинувачує Північно-атлантичний альянс у тому, що той відмовився закрити небо над Україною. А в кінці категорично резюмує: «Усі люди, які загинуть від цього дня, загинуть також через вас. Через вашу слабкість. Через вашу роз'єднаність»¹⁴.

А в наступній фразі переходить до відвертого глузування: «Усе, на що спромігся Альянс на сьогодні, це провести через систему своїх закупівель 50 тонн дизпального для України. Мабуть, для того, щоб

¹² Ми продовжуємо боротися, щоб захистити нашу державу і звільнимо нашу землю завдяки нашим героям: звернення Президента України 4 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 86.

¹³ Там само, с. 87.

¹⁴ Там само.

ми могли спалити Будапештський меморандум. Щоб краще горіло»¹⁵.

Цими словами В. Зеленський наче хоче сказати: ми чекали на інше! Ми сподівалися, що ви захистите нас від ракетних обстрілів! Натомість ви дасте нам тільки 50 тонн дизеля. Цього вистачить хіба що на те, аби добряче підпалити Будапештський меморандум, який мав би гарантувати нашу безпеку. В очах Президента України таке рішення виглядає як посміховисько. Відтак з відповідною глумливою насмішкою він його й коментує.

Обурення, що переходить у саркастичне знуцання над опонентом, неодноразово реалізовано у відеовиступах В. Зеленського. Зокрема, й у вечірній промові 9 березня. Того дня російські війська скинули бомбу на дитячу лікарню у Маріуполі. Саме з цього Президент і розпочинає свій спіч: «Російські бомби впали на лікарню та пологовий будинок у Маріуполі. Дитячу лікарню. Пологовий будинок, який працює! Будівлі зруйновані. Станом на цей час – 17 поранених»¹⁶.

В. Зеленський виголошує ці слова з презирством, мружачи очі та трохи нахилиючи голову в бік. Після кожного речення він робить нетипово подовжені паузи, немов би сам до кінця не вірить у те, про що каже. Не вірить не тому, що не впевнений у цьому, а через те, що не може збагнути ступінь варварства тих, хто скинув бомбу на дітей.

У наступних фразах негативне емоційне тло промови посилюється. Президент вдається до словесного викриття умовного адресата. Для цього він переходить на російську мову, тим самим підкреслюючи, що звертається, насамперед, до російськомовної аудиторії. І підвищуючи питальну тональність з кожним реченням, каже: «Детская больница. Роддом. Чем они угрожали Российской Федерации? Что это за страна такая – Российская Федерация, которая боится больниц, боится роддомов и уничтожает их? Там что, были маленькие бандеровцы? Беременные женщины собирались стрелять по Ростову? Кто-то в роддоме унижал русскоязычных? Что это было? Денацификация больницы?»¹⁷.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Європейці повинні посилювати санкції проти Росії так, щоб у неї не було жодної можливості продовжувати геноцид в Україні: звернення Президента України 9 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 148.

¹⁷ Там само.

У цій частині промови виникає ефект словесного знуцання над опонентом. І досягається це цілим комплексом комунікативних засобів: презирливою мімікою оратора, подовженими паузами із здивуванням, низкою питально-окличних речень, де тональність кожного наступного вища за попереднє, а також висміюванням слова «денацифікація». Останнє тут є, мабуть, домінуючою формою знуцальної риторики. У такий спосіб В. Зеленський тролить новий російський термін «денацифікація». Як відомо, саме необхідністю здійснити «денацифікацію» та «демілітаризацію» України керівництво РФ пояснювало причини так званої «спеціальної воєнної операції». Глумливо запитуючи, чи входить до цього плану ще й денацифікація дитячої лікарні та пологового будинку, Президент України виражає вкрай негативне ставлення і до самого визначення і до такої постановки питання в принципі.

Саркастичне обігрування нових, штучно утворених термінів із заперечним префіксом «де» ще кілька разів зустрічається у відеовиступах В. Зеленського за досліджений період. Черговий приклад – нічна промова з 10 на 11 березня. Весь виступ присвячений важкій ситуації, що склалася в оточеному військами армії РФ Маріуполі. У цей час у російському медійному середовищі з'явилася тема підготовки українських оборонців до застосування біологічної або хімічної зброї. Президент України відреагував на ці повідомлення як на інформаційно-психологічну провокацію ворога. Знову використовуючи російську мову, із зниженим темпом, щоб чіткіше вимовити кожне слово, він заявив: «Они обвиняют нас... Снова нас! Что мы якобы разрабатываем биологическое оружие. Якобы готовим химическую атаку. Меня это очень беспокоит. Потому что не единожды мы убеждались: хочешь узнать о планах России – посмотри, в чем Россия обвиняет других»¹⁸.

Далі промовець докладно аналізує схожі маніпуляції ворога, який звинувачував своїх жертв у тому, що сам проти них же і вчиняв. В. Зеленському це не подобається. Він сильно мружить очі і з характерним накочуванням питально-окличної інтонації глузує з ворога: «И что теперь? Что это за обвинения в подготовке химических атак? Вы решили провести «дехимизацию» Украины?»

¹⁸ Держава робить усе, щоб допомогти Маріуполю: звернення Президента В. Зеленського 11 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 164.

Чем? Аммиаком? Фосфором? Что еще вы нам приготовили? Куда ударите химическим оружием? По роддому в Мариуполе? По церкви в Харькове? По детской больнице «Охматдет?»¹⁹.

Слово «дехімізація» виступає тут саркастичним відгомонам російських визначень з префіксом «де». Мало того, що промовець обурюється заявам про начебто плани застосування хімічної зброї українськими військовими. Він ще й зводить до абсурду тему словесного новоробу. Відтак у контексті «денацифікації» та «демілітаризації» виникає глумливе слово «дехімізація». З моєї точки зору, таке парадіювання російського підходу до вигадування нових визначень з префіксом «де» виконує яскраву риторичну функцію – у такий спосіб оратор демонструє їхню безглуздість та нищість.

2. Саркастичне кепкування й знущання

В окремих випадках Президент України не стільки глумиться й тролить ворога, скільки кепкує з нього. Наприклад, кепкує із зовнішнього вигляду російських солдат, їхнього військового спорядження, провіанту, лікувальних засобів тощо. Або й з головної місії, для виконання якої вони опинилися на території України. З висміювання цієї місії розпочинається нічна промова з 20 на 21 березня. Війна триває вже 25 днів, тож В. Зеленський підбиває певні проміжні підсумки: «Завершилася вже 25-та доба, як російські військові поїхали «на навчання», а опинилися на нашій землі. Всі вони так кажуть, коли потрапляють у полон. Вже 25-та доба, як російські військові шукають і ніяк не можуть знайти придуманих ними ж «нацистів», від яких вони хотіли нібито захищати наших людей. Як вони шукають і не можуть знайти українців, які зустріли б їх з квітами. Хоча б у якомусь місті нашої держави. Хоча б у якомусь селі. А головне – російські військові ніяк не знаходять дорогу додому. А тому наші військові допомагають їм із дорогою на суд Божий»²⁰.

У цій частині промови дотепно реалізований наративний мотив блукання невідомим шляхом. Зі слів Глави держави, російські військові вже 25-ту добу блукають, щось шукають і ніяк не можуть знайти. Зокрема, не можуть знайти «нацистів», від яких їм потрібно

¹⁹ Там само, с. 165.

²⁰ Ми працюємо над тим, щоб друзями України був весь світ: звернення Президента В. Зеленського 21 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 309.

було «денацифікувати» Україну. Не можуть знайти місця та людей, які б зустрічали їх з радістю та квітами. Зрештою, ті, хто вже втомився від безрезультатних пошуків і вирішив повернутися, не може знайти дорогу додому. Таке нудне ходіння немає хорошої перспективи. Бо якщо на цьому загадковому шляху російські військові зустрічають українських, то ті допомагають їм дістатися прямо на суд Божий. Тож блукання невідомим шляхом завершується зустріччю з Богом і, як наслідок, його праведним судом.

Показово, що ці меседжі В. Зеленський виголошує досить спокійно та врівноважено, сидячи у кріслі за основним столом свого кабінету в Офісі Президента. Місцями вловлюється навіть легка посмішка. Фраза про хоча б якийсь місто або село, яке могло зустріти росіян з квітами, промовляється з характерним розведенням рук, як від розпачу. Промовець неначе вже сам переживає за армію РФ, що ніхто в Україні не подарував їм квіти. Натомість, він впевнено констатує, що українські бійці забезпечують ворогу зустріч з Богом. Ця фраза виголошується з видихом на останніх словах, тож оратор немов демонструє полегшення, що доля російських військових у надійних руках.

Президент України кепкує тут і над самими росіянами, які прийшли шукати міфічних «нацистів», і над їхніми легендами про «навчання», які вони розповідають, коли їх беруть у полон, і над неминучою розв'язкою, яка на всіх їх очікує. Його апеляція до теми суда Божого свідчить про те, що в його сприйнятті діяння армії РФ є аморальними, нелюдними і тому заслуговують на кару Божу. А впевненість та, водночас, насмішливість, з якою він говорить ці слова, лише посилюють саркастичний ефект.

Дещо схожий приклад кепкування над ворогом з використанням мотиву блукання невідомим шляхом зустрічаємо й у вечірній промові 25 березня. Всередині виступу В. Зеленський звітує про дії українських оборонців. І, зокрема, говорить: «Наші героїчні Збройні Сили за тиждень, що минає, завдали ворогу потужних ударів. Помітних втрат. Кажуть, кудись зник міністр оборони Росії... Цікаво, може і він особисто захотів відвідати Чорнобаївку?»²¹.

²¹ Стримуючи російські дії, наші захисники підводять керівництво Росії до думки: треба говорити: звернення Президента України В. Зеленського 25 березня 2022 року. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 20.

У цьому фрагменті Президент України особливим наголосом виділяє словосполучення «потужних ударів» та «помітних втрат». Із здивуванням і певним відстороненням промовляє «кажуть», тим самим показуючи, що йому ці розмови про зникнення міністра оборони РФ не особливо то й цікаві. Хоча тема тривалої відсутності Сергія Шойгу на публіці активно обговорювалася у світових медіа у ті дні. До того ж, промовець підступно уникає прізвища міністра – каже про нього якимось похапцем. Проте чітко позначає місце, куди би міг подітися керівник оборонного відомства РФ. Він припускає, що той міг відвідати Чорнобаївку і згинути там.

Упродовж перших місяців російсько-української війни 2022 р. селище Чорнобаївка неподалік Херсона стало легендарним місцем. Російські війська тривалий час використовували місцевий аеродром як перевалочний хаб для своєї техніки. Українські оборонці за першої-ліпшої нагоди наводили туди артилерію та знищували її. Це повторювалося десятки разів. Серіал, як його охрестили в народі, «Чорнобаївка» з неодмінним салютом та гучними вибухами набув статусу однієї з найбільш впізнаваних медійних подій цієї війни. Серіал обрастав мемами, за кожну його серію армію РФ нещадно троліли, проте щовечора українці з надією очікували на його яскраве продовження. Тож В. Зеленський не випадково припустив, що міністр оборони РФ міг приїхати в Чорнобаївку і зникнути. Адже там регулярно гинули високопоставлені російські офіцери. Якраз напередодні цього відеовиступу загинув командувач 49 армії ЗС РФ генерал-лейтенант Яков Резанцев²².

На мій погляд, побіжне зауваження Президента про зниклого Шойгу певною мірою узгоджується з його розмірковуванням про росіян, яким українські військові допомагають знайти дорогу на суд Божий. В обох випадках реалізований один і той самий наративний елемент – мотив блукання невідомим шляхом. Як ми пам'ятаємо з попередньої промови, для російських солдат блукання Україною безглузде і тому приречене. Тоді Чорнобаївку можна вважати одним з тих місць, де українські оборонці влаштовують ворогу зустріч з Богом. Тож якщо Шойгу раптом пропав, то чи не у Чорнобаївку перед тим вирішив завітати? Таке кепкування показує ставлення

²² Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 9.

В. Зеленського в особі міністра до всіх росіян. За логікою промовця, на них всіх очікує один фінал – Чернобаївка.

Інше персональне кепкування стосується вже не зовнішнього, а внутрішнього ворога. А саме: Віктора Медведчука, відомого українського політика з відверто проросійськими поглядами. З початком війни він зник. Однак СБУ інкримінувала йому державну зраду та оголосила в розшук. 12 квітня при спробі виїхати з України Медведчука затримали. Звісно, у нічній промові з 12 на 13 квітня Глава держави не міг не прокоментувати такий резонансний інцидент: «Дуже символічно, що саме у День космонавтики був затриманий пан Медведчук. Він ховався 48 днів. А ось нарешті спробував втекти за межі нашої держави. Що ж, для цього «космонавта» – у поганому сенсі слова – не спрацювало знамените «Поехали!». Вважаю особливо цинічним з його боку використовувати військовий камуфляж. Намагався так замаскуватись. Ось такий «вояка». Ось такий «патріот»²³.

В. Зеленський промовляє ці слова, сидячи у кріслі у своєму кабінеті в Офісі Президента. Він говорить дуже емоційно, імпульсивно, з відповідною мімічною виразністю, але при цьому впевнено і суворо. Медведчук для нього – повний антипод, абсолютно зрозуміла, розгадана особа зрадника. Тож Президент не приховує зневажливого ставлення до нього. Він дає йому три різні визначення: «космонавт», «вояка», «патріот». Однак виголошує їх з такою мірою висміювання, щоб кожне лунало як викриття, як очевидна невідповідність реаліям. Тож з риторичної точки зору, оратор використовує тут спеціальний іронічний троп – антифразис²⁴.

Спочатку, на честь Дня космонавтики, який в Україні святкують саме 12 квітня, В. Зеленський називає В. Медведчука «космонавтом». Мовляв, раз він у такий день рушив кудись, то теж космонавт. Правда тут же робить поправку, що Медведчук – «космонавт» у поганому сенсі слова. Скоріш за все, тут мається на увазі жаргонне значення слова. «Космонавт» – сильно віддалений від звичайного буденного життя, від реалій цього світу. А Президенту йдеться ще й про

²³ Від сили нашого спротиву в усіх його формах прямо залежить майбутнє України: звернення Президента України В. Зеленського 13 квітня 2022 року. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О. В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 279–280.

²⁴ Стилістичний троп, який дозволяє навмисно вживати певне поняття у протилежному значення. Експресивний риторичний засіб (Детальніше див: Хоменко).

віддаленість від державних інтересів України та протиставлення себе їй. Тож у промові це поняття має чітку негативну конотацію. Однак цього мало. Вказане слово наділене ще й саркастичним відтінком. Адже В. Зеленський підкреслює, що Медведчук – «космонавт-невдаха», бо йому не вдалося втекти. Він може й встиг вигукнути відому фразу першопроходця Юрія Гагарина «Поехали!», але так нікуди й не поїхав.

У такому ж глузливому ключі Медведчука названо ще «воякою» та «патріотом». Зрозуміло, що Президент його таким не вважає. Навпаки, його обурює, що Медведчук надягнув однострій ЗСУ і у такому вигляді збирався продертися через кордон. Через те й живає насмішливі антифразиси: «вояка», «патріот». Мовляв, подивіться на цього воїна, як він доблесно б'ється за свою країну! Або погляньте, якого маємо «патріота», як він захищає наші державні інтереси! Використані тут поняття – в'їдливі саркастичні гостроти, покликані, по-перше, дискредитувати постать Медведчука в очах аудиторії В. Зеленського, по-друге, розкрити його справжню сутність. Останнє досягається завдяки акценту на українському військовому камуфляжі. Президент знаходить дуже влучне формулювання – каже, що Медведчук «намагався замаскуватись». Отже, викриття його підступної хитрості за допомогою таких антифразисів, як «вояка» та «патріот», є способом показати реальне обличчя зрадника під маскою.

ВИСНОВКИ

У підсумку зазначу, що за досліджений період – перші два місяці повномасштабної війни між Україною та РФ – в риторичі Президента Володимира Зеленського спостерігається широке різноманіття яскравих саркастичних форм. Це й гостре в'їдливе глузування, й насмішливий тролінг, й кепкування, яке місцями переходить у вербальне знуцання, над групою осіб або окремою постаттю. Варто наголосити, що риторика В. Зеленського характеризується саме саркастичним началом, а власне комічного, гумористичного обмаль у його промовах.

При цьому у відеовиступах Президента України вербальні саркастичні форми реалізуються при підтримці візуальних. Його астіо (тобто виголошення) досить ексцентричне. Принизливі, в'їдливі насмішки В. Зеленський промовляє з характерною мімікою та жестикуляцією. Він сильно мружить очі, неначе говорить про щось дуже неприємне, піднімає брови від здивування та обурення,

розчаровано хитає головою, розводить руками, різко то одною, то іншою рукою гримає по столу. Все це, вкупі з довгими театральними паузами, складається в єдину систему емоційного, а відтак переконувального виступу.

Ще одна важлива деталь. Саркастична комунікація Президента України спрямована, в першу чергу, проти зовнішніх ворогів (росіян) і недругів, якщо можна так висловитися, (білорусів). Через те конкретно адресовані їм фрагменти виступу спеціально виголошено російською, зрозумілою цільовій аудиторії, мовою. При цьому риторична тональність обурення різниться: від їдко-глумливої по відношенню до росіян до напоумливої по відношенню до білорусів. По-друге, саркастична комунікація спрямована ще й проти, умовно кажучи, союзників. Зокрема, членів саміту НАТО. Коли рішення саміту не задовільнили В. Зеленського, він прокоментував їх у притаманній йому насмішливій манері.

Однак з функціональної точки зору глумливі випадки Президента України більшою мірою призначені все ж внутрішній, тобто українській аудиторії. Його промови позиціоновано як щоденні звернення до народу України. Тож передбачається, що глузування В. Зеленського над опонентами мають оцінити, насамперед, громадяни його країни. Це одна з ключових стратегій інформаційної війни – боротьба за свою аудиторію, її прихильність, довіру, тощо.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано форми саркастичної риторики в промовах Президента України Володимира Зеленського у перші два місяці російсько-української війни 2022 р. Серед таких виділено в'їдливе глузування над комунікативним адресатом, колективне та персональне кепкування з внутрішнього або зовнішнього ворога, глумливе насміхання над певними об'єктами обговорення. Усі форми саркастичної комунікації розглядаються в контексті ведення інформаційної війни. Крім того, береться до уваги візуальний ефект виступів В. Зеленського: риторична жестикуляція, міміка, особливості інтонування, тощо. До ілюстративного матеріалу входять такі резонансні відеовиступи В. Зеленського, в яких піднімалися теми про бомбардування маріупольської дитячої лікарні, затримання В. Медведчука, блукання російських військових, які приїхали в Україну «на навчання», мовчазна згода білорусів з тим, що її територію використовують для нападу на Україну та інші.

Література

1. Від сили нашого спротиву в усіх його формах прямо залежить майбутнє України: звернення Президента України В. Зеленського 13 квітня 2022 року. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 278–283.
2. Володимир Зеленський отримав від Гітанаса Науседи найвищу нагороду Литви – орден Вітаутаса Великого. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-otrimav-vid-gitanasa-nausyedi-najvishu-n-76721>.
3. Держава робить усе, щоб допомогти Маріуполю: звернення Президента В. Зеленського 11 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 163–168.
4. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. 412 с.
5. Європейці повинні посилювати санкції проти Росії так, щоб у неї не було жодної можливості продовжувати геноцид в Україні: звернення Президента України 9 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 148–151.
6. За сміливість народу України: Зеленський отримав премію Oxi Courage Award. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/30/novyna/suspilstvo/smilyvist-narodu-ukrayiny-zelenskyj-otrymav-premiyu-oxi-courage-award>.
7. Зеленський отримав престижну премію Карла Великого: її вручають за європейське єднання. OBOZREVATEL. 4 червня 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zeleniskij-otrimav-prestizhnu-premiyu-karla-velikogo-ii-vruchayut-za-evropejske-ednannya/amp.htm>.
8. Зеленського нагородили найвищою державною відзнакою Латвії. 24 канал. URL: https://web.archive.org/web/20220322163542/https://24tv.ua/zelenського-nagorodili-nayvishhoyu-derzhavnoyu-vidznakoyu-latviyi_n1886264/amp.

9. Ковалевська Я.Л. Медіапростір сатирико-саркастичного дискурсу (на прикладі американських онлайн-видань). *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Іноземна філологія*. 2016. Вип. 84. С. 130–135.

10. Ковалевська Я.Л. Мультимедійна стаття (на матеріалі американського сатирико-саркастичного дискурсу). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32(71) № 4 Ч. 1 2021. С. 152–156.

11. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. 383 с.

12. Ми працюємо над тим, щоб друзями України був весь світ: звернення Президента В. Зеленського 21 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 309–311.

13. Ми продовжуємо боротися, щоб захистити нашу державу і звільнити нашу землю завдяки нашим героям: звернення Президента України 4 березня 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 85–89.

14. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches>.

15. Президент України Владимир Зеленский обратился к гражданам Белоруси 27 лютого 2022 року. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 36–38.

16. Президент України отримав Премію Вінстона Черчилля за лідерство. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/president-ukrayini-otrimav-premiyu-vinstona-cherchillya-za-l-76677>.

17. «Проявив мужність і хоробрість»: Зеленського відзначено найвищою державною нагородою Чехії – орденом Білого Лева. TSN.ua. URL: <https://web.archive.org/web/20220307215409/https://tsn.ua/svit/zelenskogo-vidznacheno-nayvischoyu-derzhavnoyu-nagorodoyu-chehiyi-ordenom-bilogo-leva-2002054.html>.

18. Словаччина нагородила Зеленського держпремією Олександра Дубчека та назвала дії Путіна неприйнятними.

OBOZREVATEL. 28 березня 2022. URL:
<https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/slovachchina-nagorodila-zelenskogo-derzhpremiyu-oleksandra-dubcheka-ta-nazvala-dii-putina-neprijnyatnimi.htm>.

19. Стимулюючи російські дії, наші захисники підводять керівництво Росії до думки: треба говорити: звернення Президента України В. Зеленського 25 березня 2022 року. Другий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського (2022) / упорядник О.В. Красовицький. Харків : Фоліо, 2022. С. 19–24.

20. У Польщі присвоїли Зеленському престижну премію та підтримали героїчну оборону України. *OBOZREVATEL*. 27 лютого 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/u-polschi-prisvoili-zelenskomu-prestizhnu-premiyu-ta-pidtrimali-geroichnu-oboronu-ukraini/amp.htm>.

21. Хоменко Г.Є. Антифразис як засіб експресивізації сучасних інформаційних текстів. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 632–637.

Information about the authors:

Dzhyzhora Yevgen Volodymyrovych,

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Literature
and Comparative Studies

Odesa National Mechnikov University
9, Shampanskyi L., Odesa, 65058, Ukraine

Melnyk Svitlana Mykhailivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the
Department of Information Activities and Media Communications

Odesa Polytechnic National University
1, Shevchenko Avenue, Odesa, 65044, Ukraine